

Rūta Marija Vabalaitė

FILOSOFIJA IŠEIVIJOJE: MINTYS IR KLAUSIMAI

Jau du dešimtmečius galime nevaržomai studijuoti Lietuvos išėivijos filosofiją. Per šį laiką tyrinėtojai ir leidėjai atliko nemažą darbą: išleisti didžiųjų išėivijos mąstytojų raštai, verčiamos ir leidžiamos išėivijoje parašytos knygos, straipsniai, publikuojami Lietuvos intelektualų pokalbiai su į tėvynę sugrįžtančiais filosofais. Akademinuose leidiniuose yra sukaupiti gana gausūs atskirų žymiausių išėivijos filosofų idėjų tyrinėjimai. Prieš metus buvo apginta disertacija – žinomo Kanadoje kūrusio filosofo minčių analizė¹. Ateina laikas apmąstyti išėivijos filosofiją kaip tam tikrą visumą, išskirti vyravusias problemas ir mąstymo kryptis, pažinti ne vien garsiausių išėivių: Antano Maceinos, Juozo Girniaus, Algirdo Juliaus Greimo, Vytauto Kavolio, Vinco Vyčino, Algio Mickūno, Alphonso Lingio teorijas, bet ir kitų išėivijos mąstytojų metodologines prieigas, teorines priklausomybes ir idėjų savitumą. Kol kas egzistuoja tik kelios bendriausio pobūdžio išėivijos filosofijos apžvalgos². Išskirtinę vietą užima Arūno Sverdiolo veikalas „Kultūra lietuvių filosofų akiratyje“, kuris, greta kitų temų, apima ir Maceinos, Girniaus filosofijos bei filosofinių Kavolio kultūros sociologijos idėjų pamatų studijas³. Gilinantis į šių trijų išėivių kultūros apmąstymus, veikale išryškinkamos ir jiems rūpėjusios esminės egzistencinės problemos, o šių trijų didžiųjų mąstytojų kūrybos supratimas sykiu atveria ir esmines visos išėivijos intelektualų mąstymo linkmes. Pažymėtini ir du pastarojo dešimtmečio chrestomatinių pobūdžio leidiniai. Tai Vilniaus universiteto mokslininkų sudaryta antologija, apimanti pagrindinius išėivijos politinės filosofijos tekstus⁴, ir Lietuvos kultūros tyrimų institute parengtas išėivijos filosofijos šaltinių anotacijų sąvadas⁵.

¹ Svirgis Ž. *Vinco Vyčino filosofinis palikimas*. Daktaro disertacija: humanitariniai mokslai (01H). Vilniaus universitetas, 2014. Viena iš svarbių šio darbo ypatybių yra ta, kad autorius lygina Antano Maceinos ir Vinco Vyčino filosofijos ir kalbos ryšio koncepcijas (p. 58–63, 112–114); Algirdo Juliaus Greimo ir Vyčino mitinio mąstymo sampratą (p. 91–94, 105–111) bei pateikia Algio Mickūno ir Vyčino minčių apie abi šias temas palyginimus (p. 90, 109–115).

² Mickūnas A. Filosofija išėivijoje. *Metmenys*, 1986, t. 52, p. 124–141; Genzelis B. *Lietuvos filosofijos istorijos bruožai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997, p. 244–270; Kuzmickas B. *Katalikiškoji filosofija. XIX ir XX amžiai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, p. 267–271.

³ Sverdiolas A. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 412–604.

⁴ *Lietuvos politinės minties antologija, II tomas. Politinė mintis išėivijoje 1944–1990 m.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

⁵ *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai, III tomas. Filosofija išėivijoje 1945–2000*. Vilnius: LKTI, 2011.

Maloniajam skaitytojui pristatomas straipsnių rinkinys tiesiogiai pratęsia studijas, pradėtas rengiant pastarąjį leidinį. Tuo pačiu metu šis straipsnių rinkinys pristato jau keletą dešimtmečių Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslininkų vykdomų visos Lietuvos filosofijos istorijos tyrinėjimų rezultatus. Jis yra publikuojamas kaip vienuolikta leidinių serijos *Lietuvos filosofijos istorija. Paminklai ir tyrinėjimai* knyga, kurioje siekiama pristatyti šiuolaikinius išėivijos filosofų apmąstymus bei svarbiausių išėivijoje gimusių filosofinių idėjų, teorijų, užsimezgusių diskusijų tyrinėjimus.

Į rinkinį įtraukiame straipsnius ir apie žymiausių, tiesiogiai filosofijos nekūrusių išėivijos mokslininkų: Marijos Gimbutienės, Algirdo Juliaus Greimo ir Vytauto Kavolio tyrinėjimų metodologijas. Tokį apsisprendimą lemia šių mąstytojų mokslinių interesų gylis, sąlygojantis tai, kad jų tyrinėjimai ištrina tradiciškai nusistovėjusias disciplinų ribas, sykiu ir tai, kad centriniu jų teorijų tašku galima laikyti filosofams rūpimą įvairių kultūros reiškinių pamatinės prasmės klausimą. Archeologinių radinių prasmės klausimas skatino Mariją Gimbutienę steigti naują humanitarinių žinių kryptį, formuluoti savitą senosios Europos kultūros sampratą, o pastaroji neišvengiamai vertė apmąstyti ir mūsų pačių gyvenamąjį pasaulį, veikė ne vien vėlesnių istorikų, etnologų, religijotyrininkų, lingvistų, bet ir filosofų minties linkmes. Algirdo Juliaus Greimo tyrinėjimai nuo kalbos pažinimo teorijos plėtėsi į mokslų perskyrų nepaisančius pasaulio kaip reikšmės visumos, bendrųjų pasaulio suvokimo struktūrų, prasmų visumos apmąstymus. Argumentas už tai, kad Algirdo Juliaus Greimo kūrybą galima analizuoti filosofijos tyrinėjimams skirtame leidinyje, yra ir jo mokinio Erico Landowskio mintys apie galimybę suvokti Greimo semiotiką kaip tam tikrą filosofiją, artimą fenomenologijai⁶; „šiek tiek „filosofinę“ semiotiką, bent jau tokią, kuri būtų grindžiama išgyventa patirtimi ir „gyvenimo prasmės“ ieškojimu“⁷. Teiginiui, kad filosofinė plotmė būdinga Vytauto Kavolio darbams, mūsų nuomone, jau nebereikia pagrindimo, nes malonusis skaitytojas gali atrasti išsamią juose išskirtų ar iš jų rekonstruotų filosofinių elementų (situacijų apmąstymo, egzistencinės ontologijos, meno filosofijos idėjų) studiją veikale „Kultūra lietuvių filosofų akiratyje“⁸.

Išskirtinis šio darbų rinkinio bruožas yra tas, kad jis skirtas dar tebesitęsiančiai istorijai, filosofijos laukui, kurio kūrėjų dalis patys plėtoja savo idėjas,

⁶ Landowski E. *Drugys Jano veidu*. Greimas A. J. *Struktūrinė semantika*. Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 28.

⁷ *Ten pat*, p. 29.

⁸ Sverdiolas A. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012, p. 479–563.

kartu reflektuodami ir kitų egzilio kolegų ankstesnę filosofinę mintį. Formuojant knygos koncepciją iškyla daug bendresnio pobūdžio klausimų. Ar esama aiškių kriterijų, leidžiančių atskirti filosofijos istoriją ir jos dabartį? Ar filosofas, mąstydamas apie savo intelektualinį kelią, virsta filosofijos istorijos tyrinėtoju? Ar amžiaus vidurio išeivijos filosofija kaip visuma laikytina ne vien istorinio bei geografinio veiksnių nulemta, bet ir idėjinių sąsajų apspręsta, kūrinų aibe? Ar šią karo metų išeivių ir dabartiniu metu savo noru į užsienį persikėlusių filosofų kūrybą sieja tik tai, kad ji gimė ne pačioje tėvynėje? Ar apskritai dvidešimt pirmojo amžiaus Lietuvos filosofija skirstytina į išeivijoje ir tėvynėje parašytus kūrinius?

Palaikytume nuomonę, jog ši riba nusitrina prasidėjus naujam tūkstantmečiui, kai vis daugiau išeivijoje parašytų knygų ir straipsnių pirmą kartą publikuojama nebe užsienyje, o Lietuvoje, intensyvėja intelektualiniai ryšiai, dialogai, atsiranda bendri išeivijos ir geografinės Lietuvos filosofų darbai. Tad mūsų knygų serijoje nusistovėjusi tradicija į atskirus skyrius sudėstyti paminklų publikacijas ir jų tyrinėjimus šį kartą išlaikoma tik sąlygiškai, prie paminklų priskiriant žymiųjų šiuolaikinių išeivijos mąstytojų straipsnius, o tyrinėjimų dalyje paliekant jaunesnės kartos Vokietijoje dirbančios mokslininkės bei tyrinėjančiųjų filosofiją Lietuvoje publikacijas.

Pirmojoje rinkinio dalyje spausdinamą Kęstučio Skrupskelio straipsnį „Pragmatizmas ir natūralistinė žmogaus samprata“ sąlygiškai sudaro dvi dalys: filosofinė autobiografija ir natūralistinė žmogaus koncepcija paremta vidinės žmogaus laisvės ir atsakomybės interpretacija. Neslėpdamas švelnios ironijos autorius pasakoja apie filosofijos studijas Fordhamo ir Toronto universitetuose, dėstytojus ir kolegas, savo tolesnių tyrinėjimų krypties pasirinkimą, sudarytus filosofinius veikalus ir apmąstymus. Straipsnyje išryškinamos konstruktyviojo natūralizmo (Lietuvoje geriau žinomo kaip pragmatizmo) filosofijos ypatybės, nagrinėjami Jameso teorijos, kurioje introspektyviai analizuojant patirtį ir išvadas derinant su empirinės psichologijos duomenimis, atsisakoma prielaidos apie sielos egzistavimą, atsiradimas, turinys ir prasmė. Nurodydamas tai, kad Lietuvoje stinga į šiuolaikinės biologijos rezultatus atsižvelgiančios filosofijos, ir į tai reaguodamas, Kęstutis Skrupskelis pateikia argumentus, kad laikantis statistinės priešastingumo teorijos, yra įmanoma paaiškinti žmogaus vidinę laisvę kaip nuo jo paties patirties ir pastangų priklausančių sugebėjimą iš didelės aibės galimų pasirinkti pačią optimaliausią reakciją. Straipsnis suteikia skaitytojui galimybę prisiliesti prie unikalių filosofo patirčių, pasidžiaugti taikliais pasaulio vertinimais.

Kitokia metodologine prieiga aiškinant žmogiškumo fenomeną remiasi į rinkinį įtrauktas Algio Mickūno straipsnis „Kažkas esmiško“, kuriame keliami ir fenomenologiškai nagrinėjami teisingumo bei žmogaus esmės klausimai. Straipsnyje atsiskleidžia būdinga filosofo minties ypatybė – pradedant nuo kasdienėje patirtyje sutinkamų dalykų aptarimo parodomos sudėtingiausių fenomenų egzistavimo sąlygos, atskleidžiamos šiuolaikinių mokslų neapmąstytos prielaidos, populiarių filosofinių argumentų trūkumai. Šį kartą filosofas klausia apie į juslines patirtis neredukuojamą „kažko daugiau“ egzistavimą. „Kažkas daugiau“ aiškinamas kaip tam tikras standartas, nurodantis ribą, kas yra tam tikras dalykas, o kas jis nėra, ir išryškėjantis per fenomenų įvairovę. Žmoguje šis nekintantis standartas mąstytinas kaip nesudarytas iš dalių, o esantis visos žmogaus būties forma, kuri aktualizuojama, kai individas, mokydamasis ir kitaip sąveikaudamas su aplinka, atranda ir išskleidžia savo sugebėjimus, realizuoja savo potencialą, įgyja žmogišką racionalumą ir įneša konkretų indėlį į įvairialypį istorijos ir bendruomenės gėrį. Parodęs, kodėl įvairiomis formomis valdomose bendruomenėse stinga teisingumo, Algis Mickūnas ieško pamatinio jo mato, savąja teisingumo interpretacija lyg ir pratęsdamas platoniskąją, mąstomą, turint galvoje dabartinio pasaulio realijas.

Mykolo Drungos straipsnyje „Nei žudyti, nei žudyti, bet kam kurti naują gyvybę?“ į gyvenimo ir mirties prasmės problemą žvelgiama tarsi iš dviejų laiko perspektyvų. Autorius pasakoja apie savo ankstyvą susidomėjimą egzistencialistų mintimis apie mirtį, paliudija, jog Girniaus knyga „Žmogus be Dievo“ minties skvarbumu prilygo garsiausiems į anglų kalbą išverstiems egzistencializmo tekstams, paaiškina, kaip jis pats ir kiti Santaros–Šviesos dalyviai prieš keletą dešimtmečių svarstė egzistencialistines mirties interpretacijas. Savotišką antrąją perspektyvą sudaro Mykolo Drungos mintys apie teisę gimdyti, gimusios prieš ketvertą dešimtmečių ir brandintos iki šių dienų. Ilgametė analitinio filosofavimo patirtis išryškėja autoriui nagrinėjant klausimą, ar dora kurti naują gyvybę, žinant apie jos laukiantį pasaulio absurdiškumą. Filosofas kruopščiai apsarsto visus galimus argumentus prieš ir už naujos gyvybės kūrimą ir pabaigoje savo natalistinį apsisprendimą paremia krikščionybės tezėmis apie pasaulio tvarką.

Hjustonono Šv. Tomo universitete dėstantis lietuvių kilmės filosofas Johnas Knasas rinkiniui pateikia straipsnį „Kodėl filosofas gali ir turi skaityti Šv. Tomą Akviniėtį“, kuriame išdėsto savo filosofinių pozicijų pagrindus ir kartu formuluoja siūlymus dabartiniams filosofams. Privačiuose pokalbiuose autorius yra ne kartą apgailastavęs, kad nepriklausomos Lietuvos filosofijoje vyravusios tomiz-

mo studijos dabar retai besulaukia Lietuvos filosofų dėmesio, ir prisipažinęs, kad vienu iš svarbių savo tikslų jis laiko šios pertrūkusios tradicijos atgaivinimą. Filosofas tomizmą vertina kaip aktualumo nepraradusį universalų filosofinio mąstymo pagrindą bei ieško argumentų, kodėl juo turėtų remtis ir kiti filosofai. Straipsnyje jis išdėsto savas tiesioginio realizmo ir *actus essendi* akvinietiškujų sampratų interpretacijas. Gindamas Akvinietį nuo karteziškosios ir empiristinės krypties pažinimo sampratose pateikiamos kritikos, Johnas Knasas pripažįsta, kad suvokimo procesų dalis vyksta per idėjas, kad juslinis suvokimas ne visada suteikia tobulą pažinimą, bet tvirtina, jog jis būna ir tiesioginis, jog jo reliatyvumas neneigia įsitikinimo, kad mūsų jūslėms atsiskleidžia realios savybės, realūs daiktai bei procesai. Aiškindamas egzistavimą kaip būtiną realaus esinio savybę, autorius polemizuoja su analitinės krypties filosofų priekaištais metafizikai ir siūlo mąstyti, jog substancijos yra neutralios egzistavimo atžvilgiu, esiniais jos tampa tik kartu su *esse*, kaip pačia pirmiausia ir fundamentaliausia bet kurio egzistuojančio subjekto savybe.

Straipsniu „Kaip lietuviai emigracijoje permąsto savo tapatumą? Diskursyvinė sąvokų ir metaforų analizė“ į antrosios rinkinio dalies autorių kolektyvą įsijungia filologijos krypties daktarė Sandra Petraškaitė-Pabst, savo mokslinę veiklą pradėjusi ir sėkmingai tęsianti Štutgarto universitete. Į išeivijos fenomeną ji žvelgia jį asmeniškai išgyvenančios tyrinėtojos žvilgsniu, apmąsto iš savitos perspektyvos, nepriklausydama nei Amerikoje susiformavusiai išeivijos tradicijai, nei gyvenimo išeivijoje patirties neturintiems lietuviams. Pasitelkdama lingvistinės diskurso analizės metodą, autorė tyrinėja išeivijos diskurse atsiskleidžiantį ypatingą tautinės tapatybės sąmoningumą, pasižymintį tvirtu apsisprendimu „neišnykti“, besireiškiantį ne vien jausena, bet ir įvairia sąmoninga veikla. Tyrinėtoja konstatuoja, kad išeiviai buvo priversti nuolat aiškintis savo tapatybę, ir nagrinėja vardu, kuriais jie save vadino, prasmes: *tremtinio, pabėgėlio, išeivio, emigranto, pasaulio lietuvio* sąvokų konotacijas ir jų kaitą. Straipsnyje išryškinamos kultūrinių patirčių plėtrą akcentuojančios metaforos, *buvimo kelyje, kelionėje ar kryžkelėje, kultūrinio atsivertimo, gyvybingo krūmo, mozaikos* bei *gyvenimo atsigręžus veidu į Lietuvą* įvaizdžiai, skirti įvardyti individo santykius su savąja ir egzilyje priimamąja kultūrine tradicija. Atskleidžiant karo pabaigoje iš Lietuvos pasitraukusių žmonių tautinės savivokos įtampas bei sėkmingas pastangas kūrybiškai supinti tiek lietuviškumą, tiek ir kitas išeivijoje giliai perprastas kultūras, kartu projektuojamos ir dabarties emigrantų produktyvios savivokos galimybės. Skatinama permąstyti stereotipinį galvojimą apie emigraciją

kaip *tautos išsivaikščiojimą* arba *protų nutekėjimą*, išvelgiant ne vien praradimą, bet ir atradimą; svečioje šalyje vykstantį sąmoningą tarpkultūrinį savęs kūrimą, atkūrimą ir konstravimą paversti intensyviu ir daugialypiu kultūriniu postūmiu.

Pratęsiant Sandros Petraškaitės-Pabst straipsnio tematiką, galima konstatuoti, kad tautos likimas ir išlikimas yra daugeliui išeivijos filosofų rūpėjusi tema. Egzilyje buvo diskutuojama dėl asmens ir tautos santykių, bendrijų uždarumo ir atvirumo, tautiškumo ir krikščioniškumo, individo laisvės ir atsakomybės už paveldėtą kultūrinę tradiciją bei bendrąjį gerį klausimų. Ir garsieji, ir menkliau žinomi mąstytojai atliko milžinišką bendrojo kultūrinio, filosofinio ir teologinio tautiečių švietimo darbą⁹. Sunku būtų net suskaičiuoti, ir vargu ar verta iš užmaršties prikelti visus išeivijoje parašytus kūrinius, skirtus religinių tiesų teigimui, katalikiško tikėjimo praradimo priežasčių analizei ir kritikai, krikščioniškosios dorovės ir tautinio gyvenimo matmens skiepijimui.

Taip pat didelį ir gilesnių, ir paprastesnių išeivijos filosofijos darbų korpusą vienija nacionalinės valstybės bei dar bendresnė politinė problematika. Atsidūrus svetur, gyvai domėtasi tėvynę užklupusia sovietine ideologija, pateikta daug dialektinio ir istorinio materializmo kritinių analizių. Rūpestis dėl teisingesnės visuomeninės santvarkos neapsiribojo marksizmo kritika, teisingų socialinių santykių pagrindų buvo ieškoma solidarizmo, korporatyvizmo, išlaisvinimo teologijos teorijose. Ir krikščioniškosios, ir liberaliosios kryptių šalininkai, nors žinoma ir skirtingai, siūlė būdus priešintis naudos principo įsiviešpatavimui bei smulkesniems net ir demokratiškosios politikos trūkumams.

Maloniajam skaitytojui siūlomame rinkinyje politinės išeivijos filosofijos analizė yra pristatoma Algimanto Jankausko ir Lauryno Peluričio straipsniuose, skirtuose tarpukariu pradėtų diskusijų apie pilnutinę demokratiją ir nepasaulėžiūrinę politiką, kaip Lietuvos valstybės kūrimo principus, plėtotės išeivijoje tyrinėjimams.

Algimanto Jankausko darbe „Pilnutinė demokratija: Lietuvos valstybės vizija išeivijoje“ analizei pasirinkta problema, vienijanti svarbiausias išeivijos politinės minties temas: svarstymus apie sąžinės ir asmens laisvę, asmens, visuomenės ir valstybės santykius, demokratinės valstybės principus. Filosofas rekonstruoja pa-

⁹ Net ir žymieji angliškai rašę išeivijos filosofai plėtė amerikiečių akiratį iš kontinentinio mąstymo gimstančiais tekstais. Alphonso Lingio darbai gali būti skaitomi kaip pastanga atverti fenomenologinę minties tradiciją pozityvizmo, pragmatizmo, socialinės ir kultūrinės antropologijų terpėje susiformavusiam skaitytojui. Algis Mickūnas pažindina anglakalbius skaitytojus su fenomenologija, hinduizmui, budizmui būdingomis suvokimo struktūromis, bando pažadinti kritinę mintį tų, kas įtikėjo technologijų, rinkų bei madingiausių filosofinių teorijų visagalybe.

matines pilnutinės demokratijos nuostatas, institucinius pagrindus ir grindžia teiginį, kad pilnutinės demokratijos programoje siūlytas idėjas dėl valdymo decentralizavimo, ūkinių, socialinių ir kultūrinių asociacijų autonomiškumo ir jų aktyvaus politinio vaidmens yra verta sudabartinti. Straipsnis paremtas plačiu išeivijos politinės minties šaltinių korpusu, kuriame yra ir retuose leidiniuose publikuoti tekstai, tad jis kartu gali būti atrama norintiems plėtoti šios reikšmingos temos studijas.

Lauryno Peluricio straipsnyje „Nepasaulėžiūrinė politika – naujo politinio mąstymo projektas“ detalizuojama vienos iš svarbiausių pilnutinės demokratijos programos idėjų analizė. Autorius rekonstruoja Antano Maceinos ir Juozo Girniaus žmogaus, pasaulėžiūros bei politikos sampratą, ypatingą dėmesį atkreipia į asmens ir individo sąvokų skirtį, išryškina pasaulėžiūrinės, laicistinės ir nepasaulėžiūrinės politikos skirtumus. Straipsnyje nagrinėjami ir kritiškai Vytauto Bagdanavičiaus argumentai, nurodantys nepasaulėžiūrinės politikos koncepcijos trūkumus. Pabaigoje tyrinėtojas atsigręžia į dabartines diskusijas ir įvertina nepasaulėžiūrinės politikos idėjas šiuolaikinių politinių svarstymų kontekste.

Trys rinkinio straipsniai analizuoja žymiausių išeivijos mąstytojų plėtotas metodologijas. Pirmajame iš jų, pavadintame „Vytauto Kavolio visuomenės koncepcija“, kartu pratęsiami visuomenės koncepcijų tyrinėjimai. Šio straipsnio autorius Alvydas Noreika siekia pateikti savus argumentus dėl Vytauto Kavolio sociologijos koncepcijos filosofinių pagrindų. Autorius rekonstruoja savitą mąstytojo metodologiją, teigia, kad pagrindinė jo tyrinėjimus vienijanti tema yra kolektyvinio emocionalumo ir simbolinės jo raiškos klausimai. Filosofas nagrinėja, kokiais atžvilgiais Kavolio struktūrinė-funkcinė visuomenės koncepcija, ir ypač visuomenės prigimties, jos organizacijos bei dinamikos apibrėžtys, sutampa su amerikiečių sociologo Talcotto Parsonso požiūriu, taip pat nurodo ir jų pozicijų skirtumus. Straipsnyje argumentuojama, kad Kavolis, kitaip negu Parsonsas, išvelgė teigiamą visuomenėje egzistuojančių disfunkcijų potencialą.

Naglis Kardelis straipsnyje „Senosios Europos simbolių klasifikacija ir interpretavimas Marijos Gimbutienės veikaluose „Deivės kalba“ ir „Senoji Europa“ pateikia bene pirmąją filosofinį Marijos Gimbutienės mokslinių veikalų metodologijos tyrinėjimą. Įvertinus Lietuvos filosofijos tyrinėjimų ribas peržengiančią šio tyrinėjimo reikšmę, į rinkinį buvo įtraukta šio tyrinėjimo santrauka anglų kalba ir pirmąjį kartą publikuojama¹⁰ solidi šios temos tyrinėjimams svarbių šal-

¹⁰ Ši Marijos Gimbutienės darbų ir jų analizų bibliografija yra reikšmingas pradžioje minėto leidinio *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai. III tomas. Filosofija išeivijoje 1945–2000* papildymas.

tinių bibliografija. Atsižvelgdamas į rimčiausius teoriniams mitologijos tyrinėjimams skirtus darbus, filosofas formuluoja savus įžvalgius Marijos Gimbutienės palikimo vertinimus. Autorius išryškina simbolio sąvokai mokslininkės teiktos prasmės savitumą, šią prasmę rekonstruodamas europietiškoje ir amerikietiškoje tradicijose išskristalizavusių simbolio bei ženklo sampratų kontekstuose. Straipsnyje detalai analizuojamos simbolių klasifikacijos ir interpretavimo patikimumą apribojančios žmogiškojo suvokimo ypatybės, gilinamasi į adekvačios išskirtų simbolių tipų interpretacijos galimybes sąlygas, sykiu atskleidžiant, kuo archeomitologijos tyrinėjimai praturtina filosofinę hermeneutiką.

Nijolės Keršytės straipsnyje „A. J. Greimo semiotika Vakaruose ir Lietuvoje: pasenusi mada ar ilgalaikis tyrimo projektas?“ semiotikos samprata analizuojama rekonstruojant jos istorinį atsiradimo kontekstą ir išryškinant paties Algirdo Juliaus Greimo semiotikos traktuotės ypatybes. Autorė aptaria prietarus, turinčius įtakos vienpusiam semiotikos suvokimui bei skeptiškam jos vertinimui, ir numato semiotinės analizės plėtojimo perspektyvas. Taip pat straipsnyje apibūdinama Greimo semiotikos recepcija Lietuvoje ir teigiama, kad suvokiant semiotiką reflektvyviai, traktuojant jos kūrėjų tekstus kaip kvietimą kūrybiškai diskusijai, ji vis dar lieka plėtotinas tyrinėjimų projektas.

Galima konstatuoti, kad išievių angažuotumas savosios kultūros plėtotei reiškėsi ir įvairiomis ne tiek griežtomis metodologijomis paremtuose grožinės kūrybos tyrinėjimuose. Pažymėtina, kad meno filosofijos srityje išievių filosofus bene labiausiai domino visuomeninio meno vaidmens problematika¹¹. Meno sociologija buvo viena iš svarbių Vytauto Kavolio tyrinėjimo sričių, Algirdas Julius Greimas yra parašęs straipsnių ir recenzijų, kuriuose analizavo ne vien kūrėjų profesionalumą, bet ir kūrinių kultūrinę reikšmę. Mūsų rinkinyje išievių vykusio polemika dėl meno visuomeninio angažuotumo reikšmės tyrinėjama Pillės Veljatagos straipsnyje „Meno autonomija ir humanistinės vertybės: Jono Griniaus ir Vinco Natkevičiaus estetinės pažiūros“. Autorė nagrinėja diskusijas dėl meno autonomiškumo, kilusias kaip jaunesnės egzilio kartos tyrinėtojų reakcija į Jono Griniaus propaguojamą pasaulėžiūrinio meno vertinimo kriterijaus koncepciją. Pillė Veljataga analizuoja pasaulėžiūrinio meno kritikos kriterijaus legitimumo klausimą, paaiškina, kodėl Griniaus nuostatos buvo priimtinos

¹¹ Ne mažiau svarbu tai, kad meno kūriniai buvo reflektuojami neapsiribojant jų specifiskai meniniais aspektais. Buvo nagrinėjama poetinio žodžio galia įvardyti egzistencines patirtis; laikantis savotiškos hermeneutinės pozicijos, stengtasi suprasti save ir žmogiškąją padėtį, galvosena bei laikyseną apskritai aiškinantis grožinę literatūrą: daugiausiai Hölderlino, Dostojevskio, Ibseno kūrinius, savojo laiko lietuvių poeziją ir senąją tautosaką.

didelai išeivijos bendruomenės daliai, atskleidžia Vinco Natkevičiaus ir Lietuvoje mažiau žinomos anglų-amerikiečių krypties literatūrologės Dalijos Valiukėnaitės argumentus, ginančius estetinius meno vertinimo kriterijus. Šių trijų išeivijos mokslininkų polemikos analizė išryškina išeivijos estetineje mintyje vyravusius kūrėjo laikysenos katalikiškųjų ir su jomis siejamų tautinių vertybių atžvilgiu apmąstymus ir vertinimus.

Paskutinis rinkinio straipsnis „Filosofijos istorijos egzilyje tyrinėjimai“ yra apžvalginio pobūdžio. Rūta Marija Vabalaitė pateikia išeivijoje atliktų istorinių tyrinėjimų panoramą, išskiria analizėse vyravusias filosofijos kryptis bei tematinės išeivijos filosofų kūrinių sąsajas.

Rinkinio straipsnių autoriai nesiekia formuluoti bendriausius, tad menkai informatyvius išeivijoje gimusių idėjų apibendrinimus, jie pirmiausia įsigilina į aiškiai apibrėžtas filosofijos, arba jos istorijos problemas, tikėdamiesi, kad rinkinį sudarantys jų tyrinėjimai sykiu atskleidžia išeivijos filosofiją, kaip tam tikrą visumą. Žvelgdami į šią filosofiją kaip į tokią įvairialypę visumą, matome ją palaikantį pamatinį dėmesį egzistencinių žmogiškųjų patirčių refleksijai. Galime galvoti, kad išeivijos filosofus jungia gana artimi intelektualiniai ryšiai, juos liudija svarbiausių išeivijoje publikuotų filosofinių kūrinių recenzijų gausa, plačios diskusijos apie krikščioniškąjį tikėjimą, etines ir politines problemas, taip pat ir tai, kad ne vienas mąstytojas domėjosi mitinės pasaulėžiūros rekonstrukcija, lyginamosiomis civilizacijų studijomis, ėmėsi tyrinėti pamatines suvokimo struktūras, pirmapradžių stichijų, pasaulio išraiškingumo plotmes. Bene gyviausia iš išeivijoje svarstytų problemų yra žmogiškumo likimas desakralizuotame, technologizuotame, mašinizuotame, vien vartotojišku žvilgsniu regimame pasaulyje. Egzilio teologai ir filosofai yra pateikę įvairių šių klausimų svarstymų bei atsakymų, gimdančių naujus klausimus. Jų bei paties pokario išeivijos fenomeno apmąstymai gali skatinti pagalvoti, ar religingumas, archajinė pasaulėžiūra, ryšys su toli likusios tėviškės gamta, ar įsitikinimas savųjų įsipareigojimų, tikslų ir darbų savaimine verte, pastangos suprasti, kas svarbu, bei tarpusavyje dalintis prasmingomis patirtimis, apsaugojo išeivijos mąstytojus nuo ištirpimo dabar jau abipus Atlanto viešpataujančioje minioje.